

УДК 343.2

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.3.9>

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ В СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Корнюшенко Б.С.,

аспірант ПВНЗ «Європейський університет»

ORCID: 0009-0009-0766-2385

e-mail: nauka.ta.robota@gmail.com

Корнюшенко Б.С. Особливості кваліфікації злочинів в сфері інтелектуальної власності.

Стаття присвячена особливостям кваліфікації злочинів в сфері інтелектуальної власності. Зазначено, що основою процесу кримінально-правової кваліфікації є виключно кримінальний закон. Лише КК України надає вичерпний перелік кримінальних правопорушень, визначення діянь, які не є злочинами, та характеристики посткримінальної поведінки, що в кожному конкретному випадку мають своє кримінально-правове значення. Саме тому для правильного застосування кримінального закону необхідно мати глибокі знання, системне розуміння та чітке й одностайне тлумачення всіх елементів складу кримінального правопорушення, діянь, що не є злочинними, а також певної посткримінальної поведінки, якщо вони не були розкриті законодавцем в самому законі. Тобто кваліфікація кримінального правопорушення в сфері інтелектуальної власності стає логічним продовженням попередньої кримінально-правової кваліфікації тільки тоді, коли результатом останньої виявляється визнання певного діяння кримінально-протиправним.

Крім того, встановлено, що під час кримінально-правової кваліфікації слід перш за все визначити чи передбачене вчинене діяння у певній забороняючій статті КК України. Потім вже необхідно встановити відповідність ознак цього фактично вчиненого діяння всім ознакам кримінального правопорушення в сфері інтелектуальної власності, які передбачені зазначеною статтею кримінального закону.

Автором також акцентовано увагу на тому, що важливим аспектом кваліфікації кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності є їх сукупність з іншими злочинними діяннями. Саме тому точність кваліфікації досліджуваних кримінальних правопорушень має бути досягнута незважаючи на те чи буде впливати це на майбутнє покарання або ж якимось іншим чином в майбутньому позначиться на правовому становищі підозрюваної особи.

Ключові слова: інтелектуальна власність, кримінальні правопорушення, злочини у сфері інтелектуальної власності, кваліфікація злочинів.

Kornyushenko B.S. Features of the qualification of crimes in the sphere of intellectual property.

The article is devoted to the peculiarities of the qualification of crimes in the field of intellectual property. It is noted that the basis of the criminal-legal qualification process is exclusively the criminal law. Only the Criminal Code of Ukraine provides an exhaustive list of criminal offenses, definitions of acts that are not crimes, and characteristics of post-criminal behavior, which in each specific case have their own criminal-legal significance. That is why, for the correct application of the criminal law, it is necessary to have deep knowledge, a systematic understanding and a clear and unanimous interpretation of all elements of the composition of a criminal offense, acts that are not criminal, as well as certain post-criminal behavior, if they were not disclosed by the legislator in the law itself. That is, the qualification of a criminal offense in the field of intellectual property becomes a logical continuation of the previous criminal-legal qualification only when the result of the latter turns out to be the recognition of a certain act as criminally illegal.

In addition, it was established that during the criminal-legal qualification, first of all, it should be determined whether the committed act is provided for in a certain prohibitive article of the Criminal Code of Ukraine. Then it is necessary to establish the conformity of the signs of this actually committed act with all the signs of a criminal offense in the field of intellectual property, which are provided for by the specified article of the criminal law.

The author also emphasized the fact that an important aspect of the qualification of criminal offenses in the field of intellectual property is their combination with other criminal acts. That is why the accuracy of the qualification of the investigated criminal offenses must be achieved regardless of whether it will affect the future punishment or in some other way in the future will affect the legal position of the suspect.

Key words: intellectual property, criminal offenses, crimes in the field of intellectual property, qualification of crimes.

Постановка проблеми. У сучасному світі інтелектуальна власність стала одним з найцінніших активів як для окремих осіб, так і для компаній. Інтернет і цифрові технології створили нові можливості для порушення прав інтелектуальної власності, таких як піратство, незаконне розповсюдження програмного забезпечення, музики, фільмів та інших об'єктів.

Саме тому, кваліфікація кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності часто є ускладненою через необхідність врахування не лише чинного законодавства, а й специфічних аспектів даної сфери, обумовлених технологічним прогресом. Що, в свою чергу, вимагає спеціальних знань і постійного оновлення та вдосконалення законодавчої бази.

Стан дослідження. Кримінально-правові та кримінологічні аспекти злочинів в сфері інтелектуальної власності досліджувало багато вчених, серед яких: О.В. Бахур, О.В. Коротюк, О.О. Михальський, О.В. Новіков, І.М. Романюк, В.В. Топчій та інші.

Мета статті полягає у дослідженні особливості кваліфікації злочинів в сфері інтелектуальної власності.

Виклад основного матеріалу. В юридичній літературі існує багато думок та поглядів як на поняття «кваліфікація злочину», так і на сам її процес. Однак, нам найближчою є думка, що кваліфікація кримінальних правопорушень – це процес пізнання й оцінювання уповноваженим суб'єктом фактичних ознак учиненого суспільно небезпечного діяння, виокремлення з них юридично значущих та встановлення їх відповідності юридичним ознакам конкретного складу кримінального правопорушення, що охоплює розмежування його з іншими кримінальними правопорушеннями та відмежування від діянь, які не є кримінально протиправними, в результаті якого обґрунтовується й документально закріплюється висновок про кримінально-правову норму (з зазначенням пункту, частини статті, однієї статті або декількох статей КК України), що підлягає застосуванню [1, с. 127].

Цілком зрозуміло, що основою процесу кримінально-правової кваліфікації є виключно кримінальний закон. Лише КК України надає вичерпний перелік кримінальних правопорушень, визначення діянь, які не є злочинами, та характеристики посткримінальної поведінки, що в кожному конкретному випадку мають своє кримінально-правове значення. Саме тому для правильного застосування кримінального закону необхідно мати глибокі знання, системне розуміння та чітке й одноставне тлумачення всіх елементів складу кримінального правопорушення, діянь, що не є злочинними, а також певної посткримінальної поведінки, якщо вони не були розкриті законодавцем в самому законі.

Необхідність тлумачення кримінального закону при кримінально-правовій кваліфікації зумовлена тим, що: а) кримінально-правові норми мають загальний та абстрактний характер, у зв'язку з чим їх застосування до конкретного випадку потребує відповідного тлумачення; б) тексти норм містять низку юридичних термінів та понять з інших галузей знань; в) КК містить значну кількість кримінально-правових норм з бланкетними диспозиціями; г) КК містить значну кількість норм з оціночними ознаками; д) у КК доволі поширеним є явище колізії та конкуренції кримінально-правових норм, подолання яких при кримінально-правовій кваліфікації потребує і тлумачення таких норм; е) недоліки законодавчої техніки та руйнування системності кримінального закону у зв'язку зі змінами та доповненнями КК вимагають тлумачення кримінально-правових норм тощо [2, с. 39-40].

Слід зазначити, що серед науковців також немає однозначної думки й стосовно кола кримінальних правопорушень, які безпосередньо посягають на право інтелектуальної власності. Однак більшість погоджуються, що до них належать: порушення авторського та суміжних прав (ст. 176 КК України); порушення права на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію (ст. 177 КК України); незаконне використання знака для товарів та послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазна-

чення походження товару (ст. 229 КК України); незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну та банківську таємницю (ст. 231 КК України); розголошення комерційної, банківської таємниці або професійної таємниці на ринках капіталу та організованих товарних ринках (ст. 232 КК України). При чому останні два склади відносяться до кримінальних правопорушень проти інтелектуальної власності тільки в частині незаконного отримання та розголошення відомостей, що становлять комерційну таємницю.

Окрім цього, існують кримінальні правопорушення, які хоча прямо не посягають на право інтелектуальної власності, але щільно пов'язані з цими посяганнями. Ці злочини або вчиняються у сукупності зі злочинами проти інтелектуальної власності (наприклад, ст. 203-1 КК України – «Незаконний обіг дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва», ст. 301 КК України – «Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів»), або ж право інтелектуальної власності виступає додатковим об'єктом цих злочинів (наприклад, ст. 321-1 КК України – «Фальсифікація лікарських засобів або обіг фальсифікованих лікарських засобів», ст. 305 КК України – «Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів» – у частині контрабанди фальсифікованих лікарських засобів) [3, с. 235-236].

Як влучно стверджує О.О. Михальський, «така правова категорія як інтелектуальна власність виникла у процесі тривалої практики юридичного закріплення за певними особами їхніх прав на результати інтелектуальної діяльності у сфері науки, виробництва, мистецтва та літератури. У науковій термінології дане поняття використовується з 50-х років ХХ ст. і включає в себе три основні елементи, що становлять певну діалектичну єдність, а саме: інтелектуальний продукт або продукт розумової, інтелектуальної праці, інтелектуальна власність, і нематеріальний актив. Отже, інтелектуальна власність – це виключні права на результати людської розумової діяльності. Поняття інтелектуальної власності було введено Конвенцією про створення Всесвітньої організації інтелектуальної власності 1967 р.» [4, с. 103].

Отже, повертаючись до теми нашого дослідження, варто відмітити, що кваліфікація кримінального правопорушення в сфері інтелектуальної власності стає логічним продовженням попередньої кримінально-правової кваліфікації тільки тоді, коли результатом останньої виявляється визнання певного діяння кримінально-протиправним. Тобто, під час кримінально-правової кваліфікації слід перш за все визначити чи передбачене вчинене діяння у певній забороняючій статті КК України. Потім вже необхідно встановити відповідність ознак цього фактично вчиненого діяння всім ознакам кримінального правопорушення в сфері інтелектуальної власності, які передбачені зазначеною статтею кримінального закону.

Важливе значення при кваліфікації злочинів у сфері інтелектуальної власності, на думку І.М. Романюка, має розмежування вказаних злочинів від суміжних злочинних діянь. Особлива частина КК України містить значну кількість суміжних злочинів, близьких один до одного за змістом кримінально-правової заборони. Загальновідомо, що суміжні склади – це склади злочинів, кожен з яких має одну або кілька спільних (таких, що збігаються) ознак і водночас містить одну або кілька відмінних за змістом ознак, що унеможливають однойменні ознаки іншого складу злочину (розмежувальні). Відтак необхідно розмежувати злочини, передбачені ст. 176 КК України, від злочинів, передбачених ст.ст. 177 та 229 КК України.

Спільною ознакою об'єктивної сторони злочинів проти права інтелектуальної власності є заподіяння матеріальної шкоди (для злочинів, передбачених ст.ст. 176, 177, 229 КК України). Окрім цього, суб'єктивні ознаки злочинів, передбачених ст.ст. 176, 177, 229 КК України, також збігаються. Тому розмежовувати ці злочини потрібно за допомогою порівняння їх об'єкта.

Оскільки, предмет злочину є елементом об'єкта злочину, то слід проаналізувати його. Зокрема, предметом злочину у сфері авторських і суміжних прав є твори науки, літератури і мистецтва, комп'ютерні програми і бази даних, виконання, фонограми, відеограми і програми мовлення. Предметом злочинів, передбачених ст. 177 КК України, є винаходи, корисні моделі, промислові зразки, топографії інтегральної мікросхеми, сорти рослин, раціоналізаторські пропозиції.

У разі незаконного використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару предметом злочинів, передбачених ст. 229 КК України, є знаки для товарів і послуг, фірмове найменування, кваліфіковане зазначення походження товару [5, с. 173].

Якщо проаналізувати об'єктивні ознаки кримінальних правопорушень проти права промислової власності, то ми побачимо пріоритетність визначення предмета злочинного посягання, який передбачений статтями 176 і 177 КК України саме з метою вірного розмежування цих деліктів. Оскільки предмет злочину є частиною його об'єкта, то й делікти мають бути розмежовані за безпосереднім об'єктом відповідних кримінально-караних діянь. Так, наприклад, під час порушення авторського права і суміжних прав (ст. 176 КК України) безпосереднім об'єктом, на нашу думку, будуть виступати майнові права автора, виконавця, виробника фонограми, відеограми, організації мовлення та їх правонаступників; що ж стосується кримінального правопорушення за ст. 177 КК України, – виключне право на використання об'єктів промислової власності їх суб'єктами.

Іншими ж об'єктами права інтелектуальної власності, яким законодавець забезпечив кримінально-правову охорону, є об'єкти засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг.

Як зазначає І.М. Романюк, «на перший погляд, може скластися думка про відсутність будь-яких схожих ознак між кримінально караними порушеннями авторського права та злочинами, передбаченими ст. 231 «Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю» і ст. 232 КК України «Розголошення комерційної, банківської таємниці або професійної таємниці на ринках капіталу та організованих товарних ринках». Однак такий об'єкт авторського права, як база даних, водночас є й інформацією, а отже, може бути визнаний комерційною таємницею.

За ознакою предмета злочину також відбувається розмежування вказаних злочинів від злочинів, передбачених ст. 232 КК України «Розголошення комерційної, банківської таємниці або професійної таємниці на ринках капіталу та організованих товарних ринках». Відповідно до ст. 232 КК України злочин визнається умисне розголошення комерційної або банківської таємниці без згоди її власника особою, якій ця таємниця відома у зв'язку з професійною або службовою діяльністю, якщо воно вчинене з корисливих чи інших особистих мотивів і завдало істотної шкоди суб'єкту господарської діяльності. Одним із предметів цього злочину, на відміну від злочинів, передбачених ст.ст. 176, 177, 229 КК України, є комерційна таємниця. Водночас відмежовувані злочини розрізняються за суб'єктивною стороною, оскільки диспозиція ст. 232 КК України містить вказівку на мотив вчинення злочину – з корисливих чи інших особистих мотивів. Отже, у цьому випадку вчинені діяння можуть бути розмежовані за суб'єктивною стороною, оскільки для злочину, передбаченого ст. 232 КК України, її обов'язковою ознакою є наявність певного мотиву» [5, с. 175].

Натомість слід зазначити й те, що зазначені кримінальні правопорушення, які посягають на інтелектуальну власність, необхідно відрізнити від крадіжки, яка передбачена ст. 185 КК України. Так, предметом крадіжки є майно, що є чимось власністю. Щодо предметів злочину у сфері інтелектуальної власності – це нематеріальні і виняткові права авторів, винахідників та інших правовласників. Той факт, що правовласникові належать немайнові і майнові права на об'єкти інтелектуальної власності, як такий надає правовласникові права власності на них. Так, наприклад, право власності на DVD-диск може належати одній особі, але одночасно авторським правом або правом на використання представленого твору може володіти абсолютно інша особа (правовласник). Крадіжка вказаного диска є злочином проти власності і не є порушенням авторських або суміжних прав. Однак, якщо власник диска розмножить інформацію, що міститься на ньому, і реалізує без згоди правовласника, то розкрадання не буде, а буде злочин, що посягає на інтелектуальну власність (ст. 176 КК України «Порушення авторського права і суміжних прав») [5, с. 175-176].

Важливим аспектом кваліфікації кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності є їх сукупність з іншими злочинними діяннями. Так, наприклад, якщо особа привласнює авторство на об'єкти авторського права або незаконно використовує об'єкти авторського права або суміжних прав, об'єкти патентних прав (наприклад, привласнення авторства на твір науки, в якому автор розкриває суть і формулу свого винаходу), що містяться в ньому, то дії цієї особи необхідно кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ст.ст. 176, 177 КК України.

Якщо особа порушує авторські і суміжні права, незаконно використовуючи чужий товарний знак (продаж, наприклад, контрафактних аудіо- або відеокасет вітчизняного виробництва під товарним знаком «SONY»), то дії такої особи, поряд зі ст. 176 КК України, слід кваліфікувати за ст. 229 КК України «Незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару» [5, с. 177].

Якщо особа незаконно використовує викрадені ним об'єкти авторського права або суміжних прав, винахідницького або патентного прав, то дії такої особи необхідно кваліфікувати за ст. 176 або ст. 177, або ст. 229 КК України, а також за статтею КК України, що передбачає відповідальність за відповідну форму викрадення. Водночас, якщо особа здійснює заздалегідь обіцяне придбання об'єктів авторського права або суміжних прав, винахідницького права і патентних прав, свідомо для неї здобутих шляхом викрадення, і надалі здійснює їх незаконне використання, то такі дії необхідно кваліфікувати за ст. 176 або ст. 177, або ст. 229 КК України і за статтею КК України, що передбачає відповідальність за відповідну форму викрадення з посиланням на ч. 5 ст. 27 КК України – пособництво [5, с. 177-178].

Отже, точність кваліфікації досліджуваних нами кримінальних правопорушень має бути досягнута незважаючи на те чи буде впливати це на майбутнє покарання або ж якимось іншим чином в майбутньому позначиться на правовому становищі підозрюваної особи.

Крім того, на нашу думку, необхідно зазначити також, що важливою є така кваліфікуюча ознака злочинів, як їх повторність, оскільки вона неодноразово зазначена законодавцем у кримінально-правових нормах, що стосуються відповідальності за посягання на об'єкти права інтелектуальної власності (ч. 2 ст. 176, ч. 2 ст. 177, ч. 2 ст. 229, ч. 3 ст. 232-1, ч. 2 ст. 232-2 КК України). Як бачимо з наведених вище статей, повторність кримінальних правопорушень за ознакою рівня суспільної небезпечності поставлена в законі поряд із вчиненням злочину за попередньою змовою групою осіб (ч. 2 ст. 176, ч. 2 ст. 177, ч. 2 ст. 229, ч. 3 ст. 232-1 КК), із вчиненням злочинного діяння, що завдало матеріальної шкоди у великому розмірі (ч. 2 ст. 176, ч. 3 ст. 177, ч. 2 ст. 229 КК), спричинило тяжкі наслідки (ч. 3 ст. 232-1 КК). Зокрема, такий висновок впливає з єдиної для зазначених діянь санкції, яку цілком справедливо науковці визнають як вираженням ціннісної оцінки об'єкта, що охороняється, так і мірою відповідальності правосуб'єктних осіб [6, с. 158].

Із положень кримінально-правових норм, які передбачають відповідальність за посягання на об'єкти права інтелектуальної власності, впливає, що повторність таких діянь як кваліфікуюча ознака посягань на об'єкти права інтелектуальної власності була визначена законодавцем з огляду на групи об'єктів права інтелектуальної власності, узятих під кримінально-правову охорону в межах різних статей КК. Тож ознаку повторності злочинів окремо визначено в межах положень статей 176, 177, 229, 232-1, 232-2 КК (тобто для кожної групи об'єктів, указаних у цих статтях). З огляду на це повторність суспільно небезпечних посягань на об'єкти права інтелектуальної власності має місце у разі: а) учинення окремих суспільно небезпечних діянь щодо одного об'єкта права інтелектуальної власності два чи більше разів (наприклад, повторне незаконне видання того самого твору після продажу попереднього тиражу); б) учинення окремих суспільно небезпечних діянь щодо різних об'єктів права інтелектуальної власності, які визначені в одній статті (частині статті) КК, два чи більше разів (наприклад, учинення незаконного відтворення одного твору, після чого вчинення незаконного відтворення іншого твору); в) учинення двох чи більше різних суспільно небезпечних діянь (тобто діянь, об'єктивна сторона яких є відмінною) щодо об'єктів (об'єкта) права інтелектуальної власності, які визначені (який визначений) в одній статті (частині статті) КК (наприклад, незаконне відтворення твору та його незаконне розповсюдження) [6, с. 159].

Тобто ознака повторності зазіхань на об'єкти права інтелектуальної власності буде залежати від кількості вчинених суспільно небезпечних діянь та кількості об'єктів, на які й вчинявся злочинний вплив.

Висновки. Отже, з огляду на все вищезазначене, можемо зробити висновок, що кваліфікація кримінального правопорушення в сфері інтелектуальної власності стає логічним продовженням попередньої кримінально-правової кваліфікації тільки тоді, коли результатом останньої виявляється визнання певного діяння кримінально-протиправним. А точність такої кваліфікації обов'язково має бути досягнута незважаючи на те чи буде впливати це на майбутнє покарання або ж якимось іншим чином в майбутньому позначиться на правовому становищі підозрюваної особи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Оробець К.М. Кваліфікація кримінальних правопорушень: проблема визначення та методологічні аспекти дослідження. *Правова держава*. 2021. № 44. С. 125–131.

2. Ус О.В. Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації: лекції. Харків: Право, 2018. 368 с.
3. Новіков О. В. Злочини проти інтелектуальної власності: поняття, види, сучасний стан та тенденції розвитку. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 3. С. 234-239.
4. Михальський О.О. Історико-правовий аналіз протидії правопорушенням у сфері інтелектуальної власності в Україні. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2017. № 2. С. 102–110.
5. Романюк І.М. Кримінально-правова характеристика злочинів, що посягають на інтелектуальну власність в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України, 2018. 238 с.
6. Коротюк О.В. Повторність як кваліфікуюча ознака злочинів, що посягають на об'єкти права інтелектуальної власності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 2. С. 158–162.